

Osmanlı Hukuk Reformunda Bir Öncü: Kont Leon Ostrorog

A Pioneer in Ottoman Law Reform: Kont Leon Ostrorog

*M. Emin Elmacı**

Özet

Çok hukukluluk kavramı Osmanlı Devleti'nin en önemli sorunlarından biriydi. Yabancı devletlerin baskısı bu sorunun çözülmesini engellemekteydi. Bu sorun aynı zamanda hukukunu laikleştiremeyen Osmanlı devletinin bölünmesine de neden olmaktaydı. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı bu konudaki çabaları artırdı. Meşrutiyetin ilanı sonrasında 1909'da Adliye Nezareti müşavirliğine getirilen Kont Ostrorog, Osmanlı adli yapısının çağdaşlaşmasında önemli rol oynayacaktır. Yazdığı raporlarla adli yapının laikleşmesinde de rolü olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapitülasyonlar, Kont Ostrorog, Adli Reform, II. Meşrutiyet, İttihat Terakki.

Abstract

The concept of multilaw which had been tired to take away from the Regulation, was the one of the important question of the Otoman State. The pressure of foreign countries, obstructed the sollution of this question. Besides this, the undevelopment of secular laws by the Ottoman State caused both the foreign pressure over the government and certain division of the Otoman socities. After the declaration of Constitution II in 1908, the efforts of the governments increased efforts about integrity of the Otoman subjects.

After the declaration of Constitutions II, Kont Ostrorog was appointed to adviser of the ministry of Justice in 1909. After his appointment, he made an important studies about the Otoman legacy.

Key Words: Capitulations, Kont Ostrorog, Law reform, II. Constitutional, Union Progress

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, emin.elmaci@deu.edu.tr

Giriş

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra ülkede hâkim olan özgürlük havası yeni gelişmelerin ve karışıklıkların da göstergesi haline gelmişti. Laikliği ve merkezîyetçiliği Osmanlı ulusunu birlik haline getirebilmek için tek yol olarak gören İttihat ve Terakki Cemiyeti, ancak 31 Mart isyanı sonrası meclisin II. Abdülhamid'i tahttan indirmesiyle artık anayasada gerekli değişiklikleri yapmak için parlamenter bir sisteme geçilebilecek ortamı hazırlamaya başladı.¹

Böyle bir dönemde meşrutiyetin yeniden ilan edilmiş olması İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne yeni bir sürece gitme şansı verecektir. İttihat Terakkî Cemiyeti perde arkasında da olsa artık ülkenin yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştı. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra Manyasizâde Refik Bey'in Adliye Nazırlığı'na gelmesi de Tanin tarafından İttihat ve Terakki'den birinin hükümete girmesi yönünde önemli bir adım olarak görülmüş ve üzerinde dikkatle durulmuştu.

“...Mantık aranırsa bu idare, bütün genç Osmanlıların olmak lazımdı. Yeni zamanlara yeni adamlar... Bu bir kanun-i umumidir. Refik Bey'in Heyet-i Vükela'ya girişi bu nokta-i nazardan bir mukaddime-i icraat olmak itibarıyla haiz-i ehemmiyettir.”²

sözleriyle artık yeni bir dönem ve yeni bir kadronun varlığına gereksinimin duyulduğu kamuoyuna yansıtılıyordu. Bu ortamda bizim için önemli olan kişi de daha ilk seçimlerde 503 oyla en yüksek oyu alarak İstanbul mebusu olan Manyasizade Refik Bey idi. ³ Refik Bey'in konumuz açısından önemli olmasının nedeni ise üzerinde duracağımız Meşrutiyet dönemi Adliye müşavirlerinden Kont Ostrorog'un 1909'da Adliye Nezareti'ne müşavir olarak atanmasında etkisinin olmasıdır.

Tanin'in de açıkladığı bu yeni dönemde İttihat ve Terakkî, devletin yönetimini modernleştirmek için de dışarıdan bazı yabancı uzmanlar getirtmeye başladı. İttihatçılar 1909 Haziranından itibaren Adli projelerine hız verdiler ve Adli reform komisyonu oluşturarak Kont Ostrorog ve Zöhrap Efendi gibi tanınmış yabancı hukuk adamlarından yararlanmaya başladılar. ⁴

Hüseyin Cahit, bu dönem ve Adliyesi için eleştiriler yaparken önemli bir saptamada bulunmuştu.

“Biz bugün adliyedeki kusurları örterek ve onları örtmekle daha fenalarını teşvik ve teşci edersek, herkesi ve o meyanda ecebileri aldatacağız, adliyemizin düzeldiğine dair onlarda kanaat busule getireceğiz, binaenaleyh uhud-u atıkayı

¹ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, TTK, Ankara 1996, s.92

² *Tanin*, 18 Teşrin-i sani 1324.

³ Hüseyin Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları” *Fikir Hareketleri*, 13 Temmuz 1935, s.182.

⁴ Erkan Tural, “II. Meşrutiyet Döneminde Adliye ve Mezahip Yönetiminde Bürokratik Reform” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2008, Cilt 57, Sayı 2, s.233.

*kaldırabileceğiz zannediyoruz; Hâlbuki ecnebiler bizim içimizi dışımızca bele adliyemizi bizden çok iyi bilirler.*⁵

diyerek yabancı uzmanın etkisini gösteriyordu.

Dönemin Rus Elçiliği baş tercümanı ve Kont'un arkadaşı Mandelstam da bu durumu şu şekilde açıklamaktaydı. “Yeni rejimin ilk zamanlarında Jön Türk hükümeti Osmanlı hizmetindeki yabancı uzmanları kendi yanlarına çekme düşüncesindeydi.”⁶ Nazırlıklardaki teknisyen olan bu uzman yabancılar, önemli hizmetler görmeleri nedeniyle oldukça etkiliydiler.⁷ Gümrükte, postalarda ve adliyede yabancı uzmanlar getirilmesi, cemiyetin kapitülasyonların zararlarının bilincinde olduğunu ve kapitülasyonların yansıdığı alanları da iyi bildiğini göstermektedir. Kapitülasyonlardan kaynaklanan bu zararların ancak bu alanlarda uzman olan kişilerce yok edileceği düşüncesi önemlidir. İleride 1914 yılında kapitülasyonları tek taraflı da olsa kaldırma başarısı da bunun en önemli sonucudur.

Bu süreçte Polonya kökenli bir Fransız olan Kont Ostrorog da Adliye Nazırlığı'na düşüncelerine başvurulmak üzere çağrılanlardandı. Mandelstam'a göre Kont'un da katıldığı Türk Meclisi'ndeki uzun süren adli müzakereler, bu hukukçunun dikkate değer kalitesini açığa çıkarmıştı.⁸

Burada Kont'un Osmanlı'daki macerasına bakmadan önce hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi vermemiz gerekecek.

Hayatı ve İstanbul'a Gelişi

Kont Ostrorog hakkında bugüne kadar Şeyhmus Güzel tarafından yazılmış iki önemli yazı bulunmaktadır.⁹ Kont hakkında önemli bir çalışma yapan Güzel “Türkiye’de genel olarak Alman Kontu veya İktisat Nazırı’nın Alman asıllı müşaviri diye yanlış anılan”¹⁰ diye başlayan yazısında Kont Ostrorog ve ailesi hakkında önemli bilgiler verir.¹¹

⁵ *A.g.e.*, 30 Teşrin-i evvel 1937, s. 21

⁶ Andre Mandelstam, *Le Sort De L' Empire Ottoman*, Paris, 1917, s. 32. (Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaderi) Mandelstam yönetim kademesindeki etkin önemli kimselerin tereddütleri nedeniyle bu düşüncenin tam olarak gerçekleşmediğini de belirtir.

⁷ Örneğin komisyondaki yabancı maliye uzmanları Maliye nazırı Cavit Bey'e ülke bütçesini denklemede önemli yardımda bulunmuşlardı. Sir R. Crawford'un hazırladığı gümrük vergisi de mükemmeldi. Kont Robilent ve ekibi Osmanlı jandarmasının durumunu oldukça geliştirmişlerdi.. Mandelstam, *a.g.e.*, s. 32.

⁸ Mandelstam, *a.g.e.*, s. 32.

⁹ Şeyhmus Güzel, “Abidin Dino ile Kont Leon Ostrorog'dan Şeng Çeng'e Tarih”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 91., Temmuz 1991.; Şeyhmus Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 92, Ağustos 1991.

¹⁰ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 73.

¹¹ Ostrorog hakkında Fransız Dışişleri arşivinde belgeler bulan Güzel, onun bütün yapıtların Paris kütüphanelerinde araştırmış ve birçok kişiyle özellikle de Kont'un

Kont Ostrorog Polonya kökenlidir ve Fransız vatandaşıdır. Ailesiyle birlikte XIX. yüzyıl başında Polonya-Rusya Savaşı sonrasında Rus Çarlığı'nın baskılarıyla Polonya'yı terk etmişlerdir.¹² Işka Ostrorog 17 Mayıs 1985 tarihinde yapılan görüşmede

*“Kırım Savaşı’ndan sonra birçok asilzadeyle birlikte Ostroroglar da Polonez köy’e yerleşiyorlar. Bunların birçoğu daha sonra Osmanlı topraklarını terk ediyor yurtdışına gidiyor, oralarda kalıyorlar. Ama Ostroroglar İstanbul’a yerleşmeyi tercih ediyorlar.”*¹³

demişti. Tarık Zafer Tunaya da Kont’un Leh asıllı bir aileye mensup olmakla birlikte Fransız olduğunu belirttikten sonra O’nu *“İslam hukukunu çok iyi bilen ünlü bir oryantalist olduğu kadar ünlü bir hukukçudur”*.¹⁴ şeklinde tanımlar.

Ostrorog Yalısı ile ilgili önemli bir çalışma yapan Nurhan Atasoy’un eserinde de Ostroroglar, 1894 yılında Boğaziçi yaşamını hem yalıları hem de kişilikleriyle renklendiren ailelerden biri olarak gösterilmekteydi.¹⁵ Kont, 1867 yılında Varşova’da bir Fransız vatandaşı olarak doğmuştu. Kendi yazdığı kitabının önsözünde de yazar tarafından doğum yeri Gurh olarak verilmiştir.¹⁶ Öğrenimini de Paris’te Hukuk Fakültesi’nde yaptı ve İslam hukuku doktorasını tamamladı. Doktorasını *“Droit Romain de la comptabilite des banquiers /Droit Francois et la legislation comparee de la constitution des societes anonymes en France dance lempire allemed eten Grand Bretagne”*¹⁷ başlığıyla başkanı Prof. Lyon Caen olan jüride vermiştir. Tezi 1892 de kitap olarak Paris’te yayınlanmıştır.¹⁸

Kont Leon Ostrorog, Sorbonne’da okurken Arap İzzet Paşa’nın oğlu ile tanışması sonrası onun daveti ile ilk kez İstanbul’a tatil için gelir ve çok beğenmesi sonrasında da yeniden gelişi gerçekleşir.¹⁹ Kont’un bu ilk gelişinin tarihi 20 yaşında yani 1887 yılı olarak belirtilmektedir.²⁰

oğlunun ikinci eşi Işka Ostrorog ile mülakat yapmıştır. Güzel, *“Abidin Dino ile Kont Leon Ostrorog’dan Şeng Çeng’e Tarib”*, s. 36 .)

¹² Güzel, *“Babadan Oğullara Ostroroglar”*, s. 73.

¹³ *A.g.e.*, s. 73.

¹⁴ Tarık Z. Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 176.

¹⁵ Nurhan Atasoy, *Kont Ostrorog’dan Rahmi Koç’a Boğaziçi’nde Bir Yalının Hikayesi*, Rahmi Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul 2004, s. 207

¹⁶ Count Leon Ostrorog, *Ankara Reformu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972, s. 10.

¹⁷ Bankalar Muhasebesinde Roma Hukuku\Fransız Hukuku ve Büyük Britanya İmparatorluğu ve Fransa’daki Anonim Şirketlerinin Karşılaştırmalı Anayasası.

¹⁸ Güzel, *“Babadan Oğullara Ostroroglar”*, s. 73. Bkz: **EK. 4**. Kendi kitabının önsözünde çeviren yazar tarafından 1894 yılında hukuk doktoru olduğu bilgisi, (Ostrorog, *a.g.e.*, s. 11.) Güzel’in Paris’te kütüphanelerden inceleyerek tezin basım tarihinin 1892 olarak vermesini doğru kabul edecek olursak tartışmalı gözükmektedir.

¹⁹ Atasoy, *a.g.e.*, s. 208.

²⁰ Ostrorog, *a.g.e.*, s. 11. Yanyalı bir Türk arkadaşıyla birlikte geldiği eklenmiştir.

Ostrorog'un Türkiye'ye gelişi hakkında değişik rivayetler vardır. Şehmus Güzel de Kont'un gelişi ile ilgili bu rivayetlerden bahseder. O'na göre bazıları 1890'larda Osmanlılarca davet edildiğini, bazıları da Fransız hükümetince mali konularda danışmanlık için Osmanlı hükümetinde görevlendirildiğini belirtirler.²¹ Ancak bulunan Osmanlı arşiv belgelerinden Kont'un bu tarihlerde Düyûn-ı Umumiye'nin bir görevlisi olduğu anlaşılmaktadır. 1895 tarihinde Ostrorog, Düyûn-ı Umumiye'de Umûr-ı Hukûkiye Kalemî Müdürlüğü yapmaktadır. 26 Haziran 1895 tarihinde de bu görevi sırasında Düyûn-ı Umumiye mühendisi Mösyö Terola ile birlikte Bursa'ya gitmişti. Mürur tezkereleri de devletin onayından geçmişti.²²

Atasoy da eserinde bir alıntıyla bu görevi doğrulamakta ve görev başlangıcını da vermektedir.

“...1894'de Leon Valerien Ostrorog, Düyûn-ı Umumiye'ye Fransız danışman olarak atanmıştı. Bu görev zor ve nazik bir görevdi, çünkü Avrupa'nın müktedirlerinin aşağılayıcı himayeleri ve karmaşık müdabaleleri, bağımsızlık zorlamaları altında Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüşü, bazının sürekli açık vermesi ve başbozukluğu, artan harcamaların sınırsız dayanaksız ve şüpheli oluşu, önceden alınmış borçların devasa faizleri, ferman istisnaları ve ayrıcalıkların yarattığı kan kaybı, yaygın rüşvet ve kapütülasyon rejiminin muafiyetleri söz konusuydu...26 yaşında genç Kont, İstanbul'a geldiğinde karmaşık ve nazik politik ekonomik tablo bu durumdaydı. Kendinde Poznan saraylarının o eski çizgisini, gücünü ve cömertliğini taşıyordu.”²³

Düyûn-ı Umumiye'deki 5 yıl süren görevi sırasında²⁴ 1894 veya 1895'te İstanbul'da çok varlıklı İtalyan kökenli Levanten bir aile olan Lorando'ların Jeanne adlı kızıyla evlenen Kont Ostrorog, bu evlilik sayesinde zengin bir aileye damat olur. “İstanbul'daki zenginliğinin bir bölümünün bu aileden kaynaklandığını söylemek abartı olmaz.”²⁵ İlk çocukları olan Jean 1896'da, ikinci çocukları Staenislas da 1897'de doğar.²⁶ Çok iyi bir Katolik olan Kont Ostrorog, 1905'te Societe Litteaire'nin başkanıdır. 30 Mart 1905'de İstanbul'dan gemiyle Marsilya'ya giden Pierre Loti'yi de yolcu edenler arasındadır. Kont'un bu yıllarda İstanbul Darülfünun'da ders verdiği de bilinmektedir. Yine bu yıllarda İstanbul'daki Fransızca gazetelerde Stamboul ve Le Patrie 'de yazılar yazmaktadır.²⁷

²¹ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74.

²² BOA. DH.MKT. Dosya No:389 Gömlek No:32 Tarih: 03/M /1313 (Hicri)

²³ Grinneiser'den aktaran Atasoy, *a.g.e.*, s. 208.

²⁴ Atasoy, *a.g.e.*, s. 210.

²⁵ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74. Atasoy bu evlilik tarihini 1882 olarak vermektedir. Bunun imkan dahilinde olmadığı bir gerçektir. Atasoy, *a.g.e.*, s. 210.

²⁶ Rahmi Koç'un da tanıdığı Jean Ostrorog, İspanya tahtının sahibi Bourbon hanedanından Marie de Los Angeles ile evlenmiştir. Diğer oğul Stanislas Ostrorog, Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu yıllarda Fransa'nın Yeni Delhi Büyükelçisi'yd. Erdal Şafak “Kaptanın Seyir Dışı Defteri”, *Sabah* 9 Mayıs 2005.

²⁷ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74. Stamboul'un başlığının altındaki “Yakındoğu'da Fransız çıkarlarının organı” başlığı ilginçtir.

Ayrıca bir Fransız arşiv belgesinden anlaşıldığına göre de Kont, Nesim Mazliah ile birlikte L'Union adlı İttihat Terakki yanlısı bir gazete çıkarmıştır. Ancak Kont Ostrorog Alman şirketlerin gazeteye büyük miktarda para ödemiş olduklarını öğrenince bundan vazgeçerek Fransız büyükelçisini durumdan haberdar etmiştir.²⁸

Kont Ostrorog ailesi 1904 yılında bugüne de damgasını vuran “*Ostrorog Yalısı*” olarak adlandırılan yalıyı almıştı.²⁹ 19. yy başında Kandilli Göksu caddesinde inşa edilmiş olan Kont Ostrorog Yalısı,³⁰ Kont’un zamanında önemli kişilerin bir tür “*karşılaşma buluşma yeri*” gibiydi.³¹ Boğazın en renkli ailesi olarak bilinen Ostrorog ailesinin sahip olduğu, Pompidou’dan Pierre Loti’ye Menderes’e kadar birçok ünlünün de misafir olduğu Kandilli yalısı, Koç ailesi tarafından 2004 yılında satın alınmıştır.³²

Yalının ilk sahibi bilinmemesine rağmen sonradan Asker Ali Paşa, Bakizade Ziya Paşa, Rıza Paşa, İngiliz uyruklu De Savmares gibi önemli kişilerin bu evde oturduğu bilinmektedir.³³

Meşrutiyet yıllarında Kont Ostrorog

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihat Terakki hükümetlerinin özenle üzerinde durduğu konu, ülkenin yabancı müdahalesinden kurtulmasıydı. Bu amaçla yapılacak en önemli çaba ise devletin her alanda ıslah edilmesiydi. Adli alan da bu konuların başındaydı.

Hüseyin Cahit de o dönemde adliyeden şikâyetlerin arttığından bahsetmekteydi. “*Adliyemizden memnun muyuz, adliyemizin hal-i hazırı devam edebilir mi ve artık devam etmeli midir?*”³⁴ Sorusunu sormuş ve buna yanıt olarak da

²⁸ Güzel, “*Babadan Oğullara Ostroroglar*”, s. 75.

²⁹ Yener Süsoy, “Ostrorog Yalısını Nasıl Satın Aldım”, *Hürriyet*, 21 Aralık 2004 *Rahmi Koç ile Görüşmeden-Ostrorog*, Osmanlı Hükümeti’nin davetiyle gelmiş, İslam hukuku uzmanı bir Türkiye aşığı. Jean Ostrorog öldükten sonra karısı İşka, ne hikmetse mali bakımdan zor duruma düştü. Benim yakın ahabımdı, çağırırdı, oturup saatlerce konuşurduk. Sobada yakacağı olmazsa, damı akarsa beni çağırırdı, hallederdik. Çok sevdiği şampanyası bitince bana telefon ederdi. Ben de koltuğumun altına bir şişe şampanya alıp giderdim

³⁰ <http://www.denizce.com/kontostrorog.asp>.01.03.2011.

³¹ Güzel, “*Abidin Dino ile Kont Leon Ostrorog’dan Şeng Çeng’e Tarih*”, s. 37. Abidin Dino’nun 1988 Mart sayısında Autrement adlı dergide Ostroroglar hakkında bir yazı yayınladığını da bilmekteyiz.

³² Şule Çizmeci, “Boğazın En Renkli Ailesi”, *Radikal* 1 Mart 2005. Rahmi Koç, Boğaz’ın Anadolu yakasındaki bu tek taş pırlantasına aşkını anlatırken diyor ki: “*Ben zaten Ostrorog’lara komşuydum. Onlar haftanın bazı günleri yabancı misafirlerine Türkler’i tanıştırmak için kokteyl verirlerdi. Kont Jean Ostrorog ile ikinci eşi İşka beni de davet etmeye başladılar. Çağrıldığım için onore olurum. Akıldan hep Benim de böyle bir yalım olsa diye geçirdi.*” Erdal Şafak, “Kaptanın seyir dışı defteri”, *Sabah* 9 Mayıs 2005.

³³ Şafak, *a.g.m.*

“Taşralardan gelmiş kimi görürseniz hatta memurin-i mülkîye ve askerîye varıncaya kadar hep adliyemizden şikâyet ederler. İcra-ı teftişat için vilayetleri gezip ahiren şehrimize avdet eden bir ecnebi, jandarma zabitanın ihtisatını sormuştu. Her şeyde az çok bir iyilik alameti bir terakki var fakat adliyede yok cevabını verdi”³⁵

İngiliz dokümanlarında II. Meşrutiyet sonrası yapısal gelişmeler önemle vurgulanmaktadır. Bürokraside daha hızlı ve verimli çalışabilmek için kadroda azaltıma gidilmesi gerektiğinin anlaşılmasına başlandı ancak bunun öyle kolay olmayacağı dikenli bir yol olduğu belirtilmiştir.³⁶ Aynı şekilde adli alanda 1908 ve 1909 yıllarında yapılan reformlardan bahsedilen İngiliz dokümanlarında Adliyenin yeniden organize edildiği ve yeni oluşan kurulların üçe bölünerek gereksiz memurların iş yapmasının sağlandığı belirtiliyordu.³⁷

Bu ortamda İttihat Terakki önemli değişiklikleri gerçekleştirmeye başlamıştı. Önce Anayasa’da düzenlemeye gidildi ve 19 Ağustos 1909’da çıkartılan kararnamelerle 1876 anayasasında bazı maddeler kaldırıldı bazıları da değiştirildi.³⁸

Bu süreçte parlak bir oryantalist ve batılı bir hukukçu³⁹ olan Kont Ostrorog İstanbul’da hem avukatlık yapmakta hem de Darülfünun’da derslere girmektedir.

1908 de İttihatçıların iktidara gelmesi onun için önemli bir dönemin başlangıcı olur. Osmanlı hukukunu islah için projeler vermek amacıyla Adliye Nazırlığı’nda hukuk müşavirliğine getirilecektir. Ancak bir kaynakta Kont’un bu görevinden daha önce de kısa da olsa Adliye Nezareti müşavirliğinde bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁰ Gerçekten de arşiv belgelerinde rastladığımız göre Kont Ostrorog’un ismi 26 Ekim 1899’da da hukuk müşaviri olarak geçmektedir. O kadar ki ona yüksek rütbeden ikinci sınıf nişan tevcih edilmiştir.⁴¹

Kontun göreve gelmesi uzun tartışmalardan sonra Tatil-i Eşgal Kanunu’nun kabul edildiği 9 Ağustos 1909 tarihinde meclis tarafından onaylanır. Meclisteki oylamada 99’a karşı 66 red⁴² oyu verilmişti.⁴³ Kont’un

³⁴ Hüseyin Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları”, *Fikir Hareketleri*, 23 Teşrin-i evvel 1937, s. 6.

³⁵ *A.g.e.*, 23 Teşrin-i evvel 1937, s. 6.

³⁶ *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Prints, Part I, Series B, Volume 20*, (İngiliz Dışişleri Belgeleri: Dışişleri Bakanlığında gelen Gizli rapor ve makaleler) The Ottoman Empire under the Young Turks, 1908-1914., Editor: David Gillard, University Publication of America, s. 160.

³⁷ *British Documents...*, s. 160.

³⁸ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 93.

³⁹ Mandelstams, *a.g.e.*, s. 374.

⁴⁰ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 77.

⁴¹ BOA. İ.TAL. 192/1317/C-160. Hicri 1317 tarihli belge “*Hukuk Müşaviri Kont Ostrorog Bey uhdesine rütbe-i ula sınıf-ı sanisi tevcihi ve sairenin taltifleri*”

⁴² Ostrorog’un görevlendirilmesi konusundaki Meclis’teki oylamada 66 yerine 64 karşı oy kullanıldığı da belirtilmiştir. Bu karşı oyların ise Fıkıh hükümlerinin geri getirilmesini savunanlar olduğu eklenmiştir. Tahir Taner, *Kapitülasyonlar Nasıl İlgâ Edildi?*, Muammer Reşit Seviğ’e Armağandan Ayrı Basım, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1956, s. 5.

Adliye Nazırlığı danışmanlığına atanmasında Adliye Nazırı Manyasizade Refik Bey'in önemli katkısı olmuştur.⁴⁴

Hükümet Kont'u danışmanlığa getirerek, ticari ve adli yönden geri kalmış Osmanlı mevzuatını yeniden düzenlemeyi ve esas olarak da kapitülasyonları kaldırmayı amaçlamaktaydı.⁴⁵ Çünkü Kont, kapitülasyonları İslam hukukunda yabancılara karşı olan durumun antlaşma tarzında yapılması olarak görmekteydi.⁴⁶ Yani kapitülasyonların varlığının Şeri hukukta olduğu düşüncesindeydi. Ve kapitülasyonların kaldırılmasının tek yolu hukukun laikleşmesi idi. Tıpkı ilerde 1914 ve sonrasında yapılacaklar gibi...

Kontun danışman olarak yaptıkları arasında adalet örgütlenmesi, avukatlık mesleğinin düzenlenmesi, ticaret hukukunun ve kapitülasyonların gözden geçirilmesi bulunmaktaydı.

Kont Ostrorog'un göreve başlamasından sonra Tanin gazetesi olayı sürekli takip etmiştir ve bir süre sonra da Kont'un hazırladığı adli raporları sayfalarında gün gün yayınlamaya başlamıştır. Tanin raporu ilk verdiği gün "*Islahat-ı Adliye Hakkında Mübim Bir Rapor*" başlığını kullanmıştır.⁴⁷

Adliye Nezareti'ne müşavir olarak atanan Ostrorog'un vaktini boş geçirmediğinden söz eden haberde Kont'un çok az bir süredir iş başında olmasına rağmen adli teşkilat ve ıslahatına dair önemli araştırmalar, hatta bir rapor ve bu rapora ekli dikkat çekici istatistikler ve teşkilata yönelik bir layiha da hazırladığı belirtilmiştir. Kont'un raporunda ıslahatın nerelerden başlanacağını vurgulandığını, İslam hukukunda da otoriter olan Ostrorog'un Fransa'da ve bütün batıda adaletin işleyişiyle Osmanlı'daki adaletin işleyişini karşılaştırıp Osmanlı adliyesindeki eksiklikleri ve bunların ne suretle giderileceğini araştıracağını belirten Tanin, gazete olarak buna önem verdikleri için bu raporu yayınlayacağını ekleyerek raporları yayınlamaya başlamıştır.

Kont Ostrorog adli alanda verdiği ilk raporunu 6 Şubat 1909 tarihinde Manyasizade Refik Bey'e daha sonrakileri ise onun ölümü ile yerine geçen Necmettin Molla'ya sunmuştur.⁴⁸ Ostrorog'un adli ıslahat için iki sene içinde on bir rapor verdiğini bilmekteyiz.⁴⁹ Ostrorog bu kısa dönemde adli alanda

⁴³ Güzel, "Babadan Oğullara Ostroroglar", s. 74. Tunaya, Kont'un 1909 Temmuzunda danışman olarak Meclis-i Mebusan'da yapılan övgülerle zamanın Tekel idaresinde işe başladığını belirtmektedir. (Tunaya, *a.g.e.*, s. 176.)

⁴⁴ Kont Ostrorog, aynı yıl erken yaşta ölen Manyasizade'ye takdirini de 1912 yılında yayınladığı "Pour la reforme de la Justice Ottoman" (Osmanlı'da Adli Reform) adlı kitabını ona adayarak ortaya koymuştur." Güzel, "Babadan Oğullara Ostroroglar", s. 74.

⁴⁵ Güzel, "Babadan Oğullara Ostroroglar", s. 74.

⁴⁶ *Tanin*, 7 Mart 1910.

⁴⁷ *Tanin*, 4 Teşrin-i sani 1909. Bknz. EK. 1 ve EK. 3 *Tanin* 10 Teşrin-i sani 1909.

⁴⁸ Güzel, "Babadan Oğullara Ostroroglar", s. 75.

⁴⁹ Taner, *a.g.e.*, s. 6, dpn. 9.

yaptıklarını önsözünü Rus elçilik tercümanı Mandelstam'ın yazdığı “Pour la Reform de la Justice Ottoman”⁵⁰ başlığıyla 1912 yılında Paris’te yayınlattır.⁵¹ Bu kitabında adli alandaki raporlarını ortaya koyan Kont, o dönem itibarıyla kamuoyunda tanınmaya başlamıştı. Özellikle Osmanlı adli yapısını batı standartlarına çıkarma yönünde önemli katkılarda bulunmuştur.⁵² Aynı Ostrorog 1914 yılında kapitülasyonların kaldırarak oylan İttihat Terakki’nin bu kararı almasında ve uygulamasında dana önce gerçekleştirdikleriyle öncü bir duruma gelecektir.

Kont raporlarının yanında ayrıca Adli kapitülasyonların uygulanmasından dolayı ortaya çıkan ve hem Osmanlılar hem de yabancıların aleyhinde sonuçları olan sorunları bertaraf etmek amacıyla da bir tasarı vermiştir.⁵³ Bu tasarı, yabancı devletlerin görüş açısına uygun olduğu gerekçesi ile eleştirilerle karşılaşmıştı ancak, Tahir Taner’in belirttiğine göre bu tasarıda genellikle Ostrorog, iki tarafı da gözetken bir üslup kullanmıştı. Örneğin yabancı tutukluların konsoloshane, tevkifevleri ve hapishanelerine konulmasına karşı çıkmış ve ancak Osmanlı tevkifevleri ve hapishanelerinin temizlik şartları konusunda uygun olması şartı aranmıştı. Fakat bu tasarı üzerinde hükümet bir girişimde bulunmamıştır.

Bu dönemde Meşrutiyet meclisinde Kont’a büyük bir muhalefet yapılmaktaydı. Adli reformlar özellikle hocaların tepkisini çekmekteydi. Ona göre bu muhalefet “31 Mart olayı sonrası mecliste siyasi muhaliflerine düşmanlık etmek suretiyle hocalara kur yapan ve böylece dini partinin tesirini artıran avam muhalefeydi.”⁵⁴

Mandelstam bu hukuk reformlarının Ostrorog’un da anlattığı gibi Jön Türk hükümeti nedeniyle başarısızlığa gittiğini vurgulamasına rağmen⁵⁵ özellikle bu alanda yapılan değişikliklerin eksik de olsa ne kadar önemli olduğunu Mütareke

⁵⁰ Osmanlı Adliyesinde Reform.

⁵¹ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 75. Bknz.: **EK. 5.** Güzel, bu kitabın daha önce 1909’da İstanbul’da yayımlandığından söz etmektedir.

⁵² Abdulkadir Kemali Bey’in torunu Işık Öğütçü ile yapılan söyleşide Öğütçü, dedesinin cezalandırma yerine Allah’tan medet umulması konusunda Kont Ostrorog’un sözlerini şöyle aktarır. “Osmanlı Devleti’nde ıslahat kanunlarının bazıları Fransa kanunlarından birebir kopya edilmiş ve tamamı o kanunlara benzetilmiştir. Fakat kişi hürriyetini sürekli ve uyulması zorunlu bir esas yapmak için Fransa kanunlarının belirlediği cezalar ya bir gaslet veya garip bir endişe tesiriyle Osmanlı ceza kanunu yazarlarının dikkatlerini hiç çekmemiş veya uyulmaması istenmiş olmalıdır ki; diğer hususlarda Fransa kanununu madde madde takip ederlerken ‘Yürütme gücünün, zulüm ve tecavüzüne karşı’ kişi hürriyetinin korunması ve savunulması için konulan maddeleri ya hiç aktarmamışlar veya anlaşılacak bir hale koymuşlardır.” Behçet Çelik-Mustafa Arslantunali, “Işık Öğütçü Röportajı”, *Vüğü*, sayı 97-98/ Temmuz-Ağustos 2006.

⁵³ Taner, *a.g.e.*, s. 6, dpn. 9.

⁵⁴ Ostrorog, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁵ Mandelstam *a.g.e.*, s. 400.

döneminde yabancı işgal komiserliklerin bu değişiklikleri kaldırtmak için nasıl uğraştığını görünce daha iyi anlamaktayız.⁵⁶

Hüseyin Cahit, Kont Ostrorog'un adli reform için yapacağı çabalarının engellenebileceğini söyleyerek şöyle diyordu.

“Oradakiler ıslahat lüzumunu teslim etmeyeceklerdir. Buna alenen cesaret edemezlerse müşavirin, müfettişin, mütebassısın şahsına hücum edeceklerdir. Buna muvaffak olamazlarsa, eenebinin yaptığı işleri akamete uğratmak için ellerinden geleni yapacak, kendisini hataya sevk edecekler ve ufak bir batasını bulurlarsa bin ilave ile etrafı neşreceklerdir. Efkârı, avam-ı müteassibini bu ıslahat teşebbüsü aleyhinde tabrik eyleyeceklerdir. Mücabedesiz ıslahat olma”⁵⁷

Tarık Zafer Tunaya bu dönemde önemli çalışmalar yapan Kont Ostrorog'un Meşrutiyet döneminde liberal olan Osmanlı Ahrar Fırkasının programının hazırlanmasında Nurettin Ferruh Bey'e yardım ettiğini de belirtmiştir.⁵⁸Buradan da Kont'un yabancı siyasi partilerin programlarını bulup çevirdiği görülmektedir. Ostrorog'un bu dönemde bazı işçi örgütlerine de karşılıksız olarak hukuk danışmanlığı yaptığı da bilinmektedir⁵⁹ Kont 8 Ekim 1908 tarihli Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat ve bunun devamı niteliğindeki 9 Ağustos 1909 tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu'nun da hazırlayıcısıdır.⁶⁰

Kont gerçek bir İstanbul aşığıydı. 9 Ağustos 1911'de kurulan İstanbul Muhipleri Cemiyetinin 18 üyeli kurucularından biri oldu. Kont Ostrorog, Cemiyet'in Başkanı olan Sait Halim Paşa'nın vekili olarak Halil Ethem Bey ile birlikte yönetimde görev almıştı.⁶¹ Ayrıca Kont Birinci Dünya Savaşı sonlarında Vickers şirketinin⁶² ve yine Armstrong şirketinin direktörlüklerini yapmıştır.⁶³

1909 Ağustos'unda göreve gelen Adliye Müşaviri olan Kont Ostrorog'un görev süresi 1911'de dolmuştur. Herkes iki yıldır bu görevde olan Kont'un görevinin uzatılacağını beklerken, Hükümet farklı bir uygulamaya gitmişti. Adliye Nezareti mukaveleyi yenilemeye gerek görmediği gibi müşavirliği kaldırmıştı. Kont da mukavelenin bitmesini beklemeden Sadaret'e 31 Mart tarihinde istifa talebinde bulunmuştu.⁶⁴

⁵⁶ Mehmet Emin Elmacı, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar*, Homer Yayınevi, İstanbul, 2005, s.166.

⁵⁷ Hüseyin Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları”, *Fikir Hareketleri*, 30 Teşrin-i evvel 1937, s. 22.

⁵⁸ Tunaya, *a.g.e.*, s. 176.

⁵⁹ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 75

⁶⁰ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74.

⁶¹ Atasoy, *a.g.e.*, s. 210.

⁶² Geoffrey Miller, *Superior Force The Conspiracy Behind the Escape of Goeben and Breslau*, University of Hull Pres, London 1996, s. 423.

⁶³ Geoffrey Miller, *Straits: British policy towards the Ottoman Empire and the Origins of the Dardanelles Campaign*, University of Hull Pres, London 1997, s. 135, dipnot 6.

⁶⁴ BOA. HR.TO. 541/65

2 yıllığına bu göreve atanan Ostrorog'un daha süresi dolmadan 31 Mart 1911'de istifasını vermesinin nedeni olarak yeni bakan Necmettin Molla ve bürokratlar ile anlaşamaması gösterilir.⁶⁵ Bu döneme kadarki süreçte özellikle İslamcı milletvekilleri tarafından eleştirilen Kont bu görüşte olanlara göre batı hukukunu temsil etmekteydi. Oysa 29 dil bilen Ostrorog⁶⁶ İslam Hukuku'nu da çok iyi bilmekteydi. Ama buna rağmen İslamcı milletvekilleri tarafından eleştirilmekteydi.⁶⁷

Mandelstam'ın belirttiği gibi “...İslam hukuku hakkındaki derin bilgisiyyle Avrupa hukukunu Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda birleştiren bu parlak hukukçu”⁶⁸ ülkedeki yabancı reformların hepsine karşı olan “kinci, sağır Nazır Molla Necmettin Bey'in” muhalefetiyle karşılaştı. Bir buçuk yılın sonunda istediği gibi çalışmayan Kont, bu nedenle “yankı uyandıran istifasını” Sadrazam İbrahim Hakkı Bey'e sunar.⁶⁹

Kont'un müşavirliğinin mecliste görüşülmesinin ertesi günü Tanin'de Hüseyin Cahit'in yazdığı yazı tümüyle Kont Ostrorog ile ilgilidir. Başlığı da “Adliye Müşaviri” olan yazının nedeni ise bir gün önceki Meclis görüşmelerinde Adliye Müşavirliği görevinin kaldırılmasıydı.⁷⁰

Hüseyin Cahit yazısında Manyasizade hükümetinin adli ıslahat için görüşlerinden yararlanmak için yabancı bir Adliye Müşaviri getirme düşüncesini övmüş ve bu konuda en iyilerden olan Kont Ostrorog'un getirilmesini de olumlu bulduğunu belirtmişti. Ancak Manyasizade'nin erken ölümü sonrasında bunun tam olarak uygulamaya geçirilmediğinden de bahseden Hüseyin Cahit bu durumun dikkatleri çekmeyecek bir şey olmadığını vurguladığı yazısında; Adliye Nezaretine ‘biz niçin ecnebi bir mütebassis müşavir aldık, şimdi neden gerek duymuyoruz?’ sorusunu sorar.

⁶⁵ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74.

⁶⁶ A.g.e., s. 74.

⁶⁷ Oysa Kont'un 1901–1906 yılları arasında Maverdi'nin başyapıtının “hayran olunacak” bir çevirisini yayınladığını herkes bilmekteydi. Baş kısmına yaptığı derin içerikli girişinde verdiği dipnotlarla eseri zenginleştirmiş ve doğu dünyası ve İslam hukuk düşüncesi hakkında aydınlatıcı bir eser olmuştur. (Mandelstam, a.g.e., s. 374.) Güzel ise bu eserin 1.cildinin 1900, 2.cildinin 1901, 3.cildinin ise 1906 yılında yapıldığını belirtir. Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74.

⁶⁸ Mandelstam, a.g.e., s. 32. Yazar Kont'un istifasını, hazırladığı ve gerçekleştirdiği reform projelerinin Jön Türk hükümetinin bilgisizlik ve yanlış istekleri sonucunda başarısız olduğunu kamuoyuna bildirme olarak belirtmiş ve bu istifa bildirisini dönemin hükümetine karşı önemli bir eleştiri olarak görmüştür.

⁶⁹ Güzel, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, s. 74. Ostrorog'un kitabının önsözünde çeviriyi yapan yazar, Ostrorog'un Adliye Nazırı Necmettin Molla ile aralarında ıslahat konusundaki anlaşmazlık nedeniyle 1914 yılında istifa ettiğini belirtir. (Ostrorog, a.g.e., s. 11.) Ancak Kont'un ilk istifası 1911'de Necmettin Molla zamanındadır. Daha sonra Birinci Dünya savaşı yıllarında da işbaşında olduğunu görmekteyiz.

⁷⁰ Tanin, 24 Mart 1327, 6 Nisan 1911.

“...Eğer hükümet Adliye Hukuk müşavirliğini ibka edip de mukavelename müddetinin inkızasından bilistifade başka bir zıatı makama getirseydi o zaman bunun şahsi bir mahiyeti olurdu. Denilebilirdi ki Kont Ostrorog’dan ümit edildiği derecede istifade olunamadı. Onun için daha münasip zıan olunan diğer bir mütebasssın hizmetine müracaat edildi. Fakat böyle yapılmıyor. Adliye Nezareti Meclis-i Mebusan’da Kont Ostrorog’un mesaisini ve meziyyatını lisanı takdir ile yad ediyor. Şu kadar ki ne Ostrorog hizmet i devlette kalıyor ne de Adliye Nezareti’nde müşavirlik.”

Kont Ostrorog’dan istifade edilip edilmediğini biraz aşağıya bırakan Hüseyin Cahit asıl Adli Müşavirliğinin kaldırılması üzerinde duruyor.

“Adliye Nezareti’nden ecnebi bir müşavirliğin kaldırılması memlekette fikri-teceddüd ve ıslahat namına genç Türklük namına bir ricattır. Bir acı hakikati ketm etmeye (gizlemeye) çalışmakta hiç mana yoktur. Bunu itiraf edip derin derin düşünmeye muhtacız.

Adliye Nezareti’ne bir ecnebi mütebasssın tayini söz konusu olduğunda, ıslahat ve teceddüde muhalif bulunanlar mecliste epeyce itirazda bulunmuşlardır. İdareyi meşrutanın ıslahatı adliye hususunda ne büyük bir vazife derubte ettiğini birden bire takdir edemeyenler de bu itiraza iştirak etmişlerdi. Fakat nihayetinde ıslahat fikri galip gelmişti.

Bugün aradan iki sene geçmiş bulunuyor. Fikri-teceddüdün iki sene zarfında daha ziyade kuvvet bulduğunu intişar ettiğini görmeye intizar ederken neticede şunu görüyoruz ki hükümet bir ecnebi müşavirin adliyede bulunması teklifinin uğrayacağı müşkülattan çekinerek bu teklifi yapmaya bile cesaret edemiyor. İki senede genç Türkiye’nin medeniyet, teceddüd ve ıslahat namına attığı hatve-yi terakki! Bu hakikat bizim çesim-i gafletimiz önünde bir heykeli ikaz gibi, cebreyi abusuyle durmaya layıktır. Bu gün adliyeyi ıslahat yolunda attığımız adımlardan ricat ediyoruz. Yarın ıslahat-ı idareden o bir gün daha başlamadığımız ıslahat-ı içtimaiyeden ve fikriyeden vazgeçeceğiz. Kendi kendimizden vazgeçeceğiz. Nihayet arkamızdan baki kalan bu kubbede bir hoş seda etmiş diyecekler. Belki hükümet kutlanacak...

İdareyi meşrutanın en birinci en meşru gaye emeli bu vatanın istiklal-i siyasi, iktisadi, mali ve adliyesine vakityle açılmış olan rahneleri kapatmak, devlet-i Osmaniye’yi Avrupa devletleri gibi her türlü müdahale-i ecnebiyeden masun bir mevkiye isad ederek şan ve şeref-i milliyemizdeki lekeyi silmektir. Bugün Avrupa düvel-i muazzaması arasındaki eski mevkiimizi iktisaba çalışıyoruz. Halbuki bir küçük Bulgaristan’ın umuru dahilyesine karşılamayan devletlerin Osmanlı ülkesinde devlet içinde devlet gibi hareket ettiklerini görmüyor muyuz? ...

Uhud-ı atıkaya (kapitülasyonlar) müstenid eden bu müdahaleyi ecnebiyeyi kesmek için hükümeti Osmaniye en birinci derecede ıslahat-ı adliye yapmaya mecburdur.

Bu ıslahatın haddi zıatında lüzumsuzluğuna kani olsak da Osmanlı hükümetinin timsali olan zabitanın bir ecnebi konsolosunun lütuf ve inayet-i müsaideperveranesiyle kendi memleketimizde kendi kanunumuzu tatbik imkân

bulduğumuzu ve çok kere de bulamadığımızı düşünürsek her fedakârlığı ihtiyar ederek hatta hissiyatımızı bile ıskat eyleyerek ıslahat-ı adliye vazifesini azim ve metanetle süratle mevki-yi icraya koymak lüzumunu teslim ederiz. Adliye Nezâreti'ne işte bunun için bir ecnebi müşaviri aldık, şimdi ne oldu ki ne yaptı ki artık müşavire ihtiyac hissetmiyoruz? İslahat-ı adliyeyi iki sene evvel kendi başımıza icra edemeyecek bir halde iken şimdi o hale mi geldik. Yoksa her şeyi yapıp bitirdik mi? İslahat namına hiçbir şey bitmedi. Biten bir şey varsa o da maateessüf o azim ve metanettir.”

Hüseyin Cahit bu mükemmel yazısında Kont Ostrorog için de övgü dolu cümleler de yazmıştır.

“Bu sadık Osmanlı dostunun hidematından mahrumiyet bizim için cidden şayan-ı eseftir. Mösyö Ostrorog Adliye Nezâreti'nden içeri girerken bir Türk, bir Osmanlı kalp ve ruhuyla girdi. O suretle çalıştı. Sulh hâkimlerine, dava vekillerine Teşkilat-ı Adliye'ye, Nezâretlerin idare-i dabilyesine dair olan layihalarından, ticaret kanununun tadiline dair hazırladığı muhtıradan maada en unutulmaz hizmeti uhud-ı atikanın tadili hakkındaki teşebbüsü ve Fransa Hariciye Nazır-ı sabıkı Mösyö Pichon'dan cevab-ı muvaffakat istihsalidir ki bunu kadrişinas Osmanlılar hiçbir zaman unutamayacaklardır”

Kont Ostrorog'un ismi 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa kabinesinin yine bir adli ıslahat girişiminde de geçer. Gazetelerde bu konu konuşulurken yine Ostrorog konusu gündemdedir. Adliye Nazırı İbrahim Bey'in bu yöndeki çabaları üzerine Kont, önceki hükümetler zamanında uygulama şansı bulamayan projelerini hayata geçirmek için gelen teklifi kabul etmişti.⁷¹ Ancak tekrar kendisinden yararlanılmaya karar verilen Meclisi Vükela eski Müşaviri Kont Ostrorog'un kabul etmesine rağmen Adliye Nazırı “*Erkan-ı Adliyenin murultısı*” karşısında bu kararı gerçekleştiremez.⁷²

Ancak daha sonraki bir tarihte yine Babıâli Birinci Hukuk Müşavirliğine atanmıştır. Bu dönemdeki çalışmalarını biraz ileride vereceğiz. Kendisinin bu görevi ve mukavelesi de Mebusan Meclisi'nce 17 Teşrin-i evvel 1330/1914 tarihli kanunla kaldırılmıştır. Bazı mebuslar kaldırılma nedeninin hükümete ait bir sırrın ifşası olduğunu ve görevini kendisinin bıraktığını söylemişlerdir.⁷³ Kendi ailesinden elde edilen bir resminin altındaki Osmanlıca yazıda ise “*Adliye Nezâreti müşavirliğinden ahiren bütçede tahsisatı olmamasına mebni infikak eden (ayrılan) müsteşrik-i meşhur Kont Ostrorog*”⁷⁴ denilerek görevden ayrılış nedeni olarak bütçede tahsisatın olmayışı gösterilmiştir.

Bu kadar önemli bir dönemde kapitülasyonların kaldırılmasının her alanda olduğu gibi adliyeye de yansıdığı ve Kont'un da başlangıcında içinde olduğu bir süreçte kendisinin istifası anlamlıdır.

⁷¹ Tural, *a.g.m*, s. 250.

⁷² Hüseyin Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları”, *Fikir Hareketleri*, 30 Teşrin-i evvel 1937, s. 21.

⁷³ Tunaya, *a.g.e*, s. 176, dpn.6.

⁷⁴ Atasoy, , *a.g.e.*, s. 209.

Kontun Rus etkisi altında olduğunun da söylendiği vurgulanmalıdır.⁷⁵ Bunda da Rus Elçiliği'ndeki tercüman Mandelstam ile dostluğunun etkili olduğu söylenebilir. Ancak ilginç bilgileri ise Geofry Miller'in eserinde buluyoruz. Miller, Ostrorog'un aslında İstanbul'dan son haberleri Eyre Crowe aracılığıyla İngiliz Dışişleri'ne bildirdiğini belirtmektedir.⁷⁶ Hatta bu arada Ostrorog'un İttihat Terakki Partisi'nin ajanı olduğuna dair İngiliz Dışişlerinin şüpheleri de vardır ancak, İngiliz gizli servisi bunu doğrulamamıştı. Yine Ostrorog'un İngiliz elçiliğine raporlar verdiği de bilinmektedir.⁷⁷ Kont, Ocak 1913 yılında Daily Telegraph'da yazdığı bir yazısında da Kamil Paşa'nın kariyerinin bir özetini yazmış ve Paşa'nın İngiliz yanlısı olduğu için hükümet politikaları üzerindeki İngiliz etkisini azaltma çabasında olan Jön Türkler tarafından, 1909 yılında nasıl Sadaret'ten indirildiğini anlatmıştır.⁷⁸ Kont'un 22 Ocak 1914 tarihinde Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey ile görüşmesi de hükümet tarafından bilinmekte ve rapor edilmektedir.⁷⁹

İngilizler Kont Ostrorog'un önemini de farkındaydılar. Raporlarında gerçekleştirilenlerin yanında Adli alandaki reformlar konusunda Osmanlı'da daha çok yapılacak iş olduğunu belirtmişlerdi. Ayrıca Adliye Nazırı'nın zeki, esnek karakterli enerjik genç bir adam olduğu vurgulanırken, uzun süreli yerel tecrübeleri ile hem batı hem doğu anlamında yabancı danışman olan Polonya asıllı Fransız Ostrorog ile işbirliği sağlayabildiği için de çok şanslı olduğu belirtilmektedir. Bakan ile birlikte Ostrorog'un varolan hukuk sisteminde belirli değişiklikler meydana getirdiği ve ülkede yeni bir seyahat dolaşım sisteminin de kurulması için meclisten bir kanun geçirilmeden önce bu yönde hazırlayıcı bir

⁷⁵ <http://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD%2FGBR%2F0014%2FAMEL%206%2F1%2F75>. Kont Leon Ostrorog'dan Rus etkisinde birisi diye bahsedilmektedir. *The Papers of Leopold Amery*, 01-03-2012.

⁷⁶ Miller, *Superior Force ...*, s. 423.

⁷⁷ Miller, *Straits...*, s. 135

⁷⁸ Reina Lewis, *Rethinking Orientalism: Women, Travel and the Ottoman Harem*, London, GBR: I. B. Tauris & Company Limited, 2004, s. 94. Kont aynı zamanda Londra basınına da telgraf çekmiş ve İstanbul'daki İngiliz Elçiliğine de bir temsilci yollayarak acele olarak oluşturulmuş kamuoyundan dolayı İngiliz karşıtı olduğu ve daha sonra bunun hükümet politikasına dönüştüğü bir dönemde İngiliz yanlısı Kamil Paşa'nın hükümetten uzaklaştırıldığını anlatmıştır.

⁷⁹ *BOA. HR. SYS.* 112/10. Bknz.: **EK. 2.** Ostrorog'un Enver Paşa hakkında İngilizler verdiği bilgi ilgi çekicidir. "Esmer donuk ciltli kısa adam. Zekâsı orta hallidir. Duraksayarak konuşur. Toplum içerisinde kolaylıkla utangaç ve kızaran bir hale gelen ve üzgün görünen, ahlaki anlamda muhafazakâr. Ne sigara ne de alkol kullanır. Onun zekâsı bir silahın namlusu gibidir. Çok fazla fikir dar beynine girmez. Ancak bir kere girdi mi oraya saplanıp kalır ve çok nadir durumlarda patladığında hedefi iyi belirlemiş bir merminin sertliği ile ateşlenmiş bir şimşek gibidir." (Miller, *Straits...*, s. 135.) Talat Bey hakkında da yüksek kapasiteli ve enerjik ve korkusuz tanımlaması yapan Ostrorog, yine Talat Bey için devlet işlerini bir at tüccarı kurnazlığı ve entrikaları ile yaptığını da eklemektedir.

adım attıkları vurgulanmıştı.⁸⁰ İngilizlere göre adli alanda örneğin mahkemelere birçok yeni atamalar yapılmıştı ancak yine de yetişmiş etkili personelin eksikliği hissedilmekteydi.

1. Dünya Savaşı Yıllarında Adli Reform

Osmanlı hukukunda en önemli sorun hukukun laikleştirilememesi idi. Tanzimat'tan itibaren gerçekleştirilmeye çalışılan bu hukuk reformu, çıkarılan yeni yasalara ve kurulan mahkemelere rağmen hala tamamlanmamıştı. Bunun en önemli nedeni de hukukun laik bir yapıya dönüştürülmemesi olarak görülmektedir. Çünkü hukuk hala din kurallarına oturtulmaktaydı ve bu yabancıların ülkede kendi adli yapılarını kurmalarına neden olmaktaydı. Bu da çok hukuklu bir yapıyı ve dolayısıyla da yabancıların ülkenin iç işlerine müdahalesini getirmekteydi.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Meşrutiyet'in ilanından itibaren yaptıklarının ışığında bu konunun farkında olan İttihat ve Terakki hükümetleri, çok hukukluluğun kalkması için yapılacak en önemli çalışmanın kapitülasyonların kaldırılması olduğunu açıkça görmüştü. Bu amaçla savaşın başlamasından sonra fırsatı değerlendiren Osmanlı hükümeti 9 Eylül 1914 tarihinde gerek iktisadi gerek adli tüm kapitülasyonların kaldırılmasına karar vermiş ve padişah iradesi de yayınlanmıştı.⁸¹ Hükümet bu kararı yabancı elçiliklere de göndermiş ve bu kararın tercüme edilme işi de Hukuk müşaviri Kont Ostrorog'a verilmişti.⁸² Nota, Hüseyin Cahit Bey tarafından yazılmış, Maliye Nazırı Cavit Bey tarafından da tashihi yapılarak tercüme için Ostrorog'a yollanmıştı⁸³.

⁸⁰ *British Documents...* s. 161. Kandilli'den komşusu Rasathane Müdürü Fatin Gökmen'in anlattığı olaya göre Ostrorog savaş sonunda İstanbul'a gelmiş ve İngilizlerin Kut'ül Amare yenilgisi sonrası topladıkları Harp meclisinde geçenleri anlatmıştı. (Ali Himmet Berki, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmet Han ve Adalet Hayatı*, İstanbul, 1953, s. 93-94.) Lloyd George'nin bu mecliste kendileri gibi medeni milletlerin ordularının neden savaşta barbarlığa yaklaştıklarını, barbar olarak bilinen Türk askerlerinin ise savaşta neden medenileştiğini sorduğunu belirtir. Kont, İngiliz Savaş Bakanı'nın ise kendi yaralı esirlerine saldıran Almanlardan, İngiliz yaralıları Türk askerlerinin kurtardığını ve "*biz Türklerin can evini yakmak ve yıkmak isterken onların gösterdikleri insanlığa hayret ettim*" şeklindeki sözlerini ekler. Mecliste son söz bu konuda Kont'a verilir ve o da "*Bu mesele basittir. Biz Avrupalılar muharipler arasında bir harp hakeki olduğunu iki asır evvel düşündük ve bu ana kadar tekâmül ettirdik. Müslümanlık ise, 13 asır evvel bu hakeki çok yüksek olarak kanunlaştırdular. Türkler bin seneden beri bu dini kanunun ahkâmı ile seçilemişlerdir.*"

⁸¹ *Düstur*, Tertib-i sani 6. Cild, s. 1273.; *Takvim-i Vekayi*, 4 Eylül 1330 (17 Eylül 1914)

⁸² Cavit Bey'in Anıları, *Tanin*, 1 İkinci teşrin 1944; Taner, *a.g.e.*, s. 10.

⁸³ Cavit Bey'in Anıları, *Tanin* 1, İkinci teşrin 1944. Cavit Bey, kapitülasyonlar konusunda hasta olduğu için Ostrorog ile görüşmediğini de belirtmiştir.

Kont Ostrorog'u kapitülasyonların kaldırılmasından sonra yabancıların hukuki vaziyetleri düzenlemek için kanun hazırlanan bir komisyonda da görüyoruz. Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'in başkanlığında daha Ekim tarihinde toplanan bu komisyonda Babiâli 1. Hukuk müşaviri olarak katılan Ostrorog ile birlikte önemli bürokratlar bulunmaktaydı.⁸⁴ Kapitülasyonların kaldırıldığı bu dönemde gerçekleşen önemli kararların altında Kont Ostrorog ve bilgi birikimi vardı.

Kont Ostrorog bu süreçte gerçekten Osmanlı Devleti için önemli bir kişiydi. O kadar ki Kont Ostrorog'a 6 Ocak 1914 tarihli bir belgede Babiâli 1. Hukuk müşaviri olarak 1. sınıf orta elçilik payesi tevcih edildiği ve bunun icrasına da Sadaret'in memur olduğu belirtilmekteydi.⁸⁵ 16 Mart 1914 tarihli belgeden de yine Ostrorog'a bir İrade-i Seniye ile 1. rütbeden Mecidi nişanı verildiğini öğreniyoruz.⁸⁶ Nişanın verilmesinden iki gün sonra da Kont'un padişahın huzuruna çıktığı da belgelerden anlaşılmaktadır.⁸⁷ Bu dönemin savaşın başlangıcı olduğunu ve özellikle hükümetin kapitülasyonları kaldırmak için her alanda olduğu gibi adli alanda da çabalarının olduğu bir zamana denk gelmesi önemlidir.

Ostrorog'un eşi de devletten nişan almıştır. Balkan Savaşlarında yaralanan askerlerimizin İstanbul'daki yabancı hastanelerde tedavi görmesi sırasında önemli yararları görülen kişilere dereceleri nisbetinde Hilal-i Ahmer madalyası verilmesi kararlaştırılmıştı. Dönemin Alman Elçisi Wangenheime ve Fransız Elçisi Bompard'ın eşlerinin de dâhil olduğu bu kişilerden birisi de Kont Ostrorog'un eşi Kontes Ostrorog idi. Kontes'e 2. rütbeden şefkat nişanı verilmişti.⁸⁸ 9 Mart 1912 tarihinde de Şefkat Nişânının üçüncü rütbesiyle de layık görülen⁸⁹ Kontes, Çanakkale Savaşı'nda da yaralanan Türk askerlerine yardımlarıyla da bilinir.⁹⁰ Ayrıca Kontes, Pierre Loti'nin yakın bir dostuydu ve onun üzerine önemli bir kitap da yazmıştı.⁹¹

Çok hukukluluk, Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlere (zimmilere) tanınan din vicdan hürriyeti içerisinde adli muhtariyete sahip olmalarını ifade etse de bu hal giderek farklı bir boyuta bürünmüştü. Millet sisteminden kaynaklanan Zimmilere verilen ayrıcalıklar sonucunda davaları kendi cemaat mahkemelerinde görülmesinin yanında kapitülasyon sonucunda aynı haklardan yararlanan Osmanlı'daki yabancı tebaaların (müstemen) da konsolosluk mahkemelerinde yargılanmaları zamanla ülkedeki gayrimüslimlerin yabancı ülke tebaalığına

⁸⁴ *BOA.MV.* 193/24.

⁸⁵ *BOA. MV.*232/117.

⁸⁶ *BOA. İ.TAL.*491/1332/R-13.

⁸⁷ *BOA. İ..MBH.* 14/1332/R-011.

⁸⁸ *BOA. İ.TAL.* 493/1332/C-29.

⁸⁹ <http://www.obarsiv.com/dokumantasyon/numismatik/600/ANUDIV0057.html>.Sinan Kunalalp Arşivinden, 01.03.2012.

⁹⁰ Atasoy, *a.g.e.*, s. 219.

⁹¹ Atasoy, *a.g.e.*, s. 155.

geçmeye başlamasıyla birbirine girmeye başlamıştı. Böylece çok hukukluluk, Devletin farklı dini hukuk alanlarına müdahalesini güçleştirdiği gibi dini amaçlarla siyasi amaçlar da birbirine karışmış ve hem Müslümanlar hem de gayrimüslim cemaatler kendilerine devlet içinde devlet yetkisini elde eder hale gelmişlerdi.

Bu noktada Osmanlı devlet adamları yabancılara verilen kapitülasyonlardan kaynaklanan adli imtiyazları yok edebilmek için kanunlaştırma hareketlerine girişmişlerdi. Kapitülasyonları kaldırmakta zorlanıldığı için de öncelikle ülkede yabancı tebaaya geçmiş olan kendi tebaası (mahmi)⁹² sorununu çözmeye çalıştı.

Bu süreçte kapitülasyonların kaldırılmasından sonra hükümetin adli alanda ilk gerçekleştirdiği iş, 13 Ekim 1914 tarihli “*Mebakim-i Şer’iye ve Nizamiyenin Tefrik-i Vezuifi Hakkındaki Nizamname*”⁹³ idi. Hükümet bu nizamname ile Şer’iye Mahkemelerinin ve Nizamiye Mahkemelerinin görevlerini birbirinden ayırmıştı. Ticari, ceza ve gayrimenkul davaların nizamiye mahkemelerinde, diğerlerinin ise, Şer’iye mahkemelerinde görülmesi kararlaştırılmıştı. Böylelikle Avrupalıların ülkede din mahkemelerinin varlığından duydukları rahatsızlığın yok edilmesi düşünülmüştü. Ayrıca yabancılara Şer’i mahkemelere gitme ihtimalini ortadan kaldırarak ‘Şer’i mahkemelerde yargılanamayız’ şeklindeki şikayetlerini bertaraf etmek ve Şer’i mahkemelerdeki dini kültürle yetişmiş yargıçlara itirazı önlemek için bu bir başlangıçtı.⁹⁴

Ardından, Şura-yı Devlet Tanzimat Reisi Mahmut Esat Efendi’nin başkanlığındaki Adli Komisyonun aldığı 15 Ekim 1914 tarihli ve “*Kavanin-i Mecrudede Uhûd-ı Atikaya Müstenid Abkâmin Lağvı Hakkındaki*”⁹⁵ geçici kanun çok önemlidir. Bu kanun ile kapitülasyonlar kaldırıldığı için Osmanlı yasalarında kapitülasyonlardan kaynaklanan tüm hükümlerin feshedildiği açıklanmıştı. Artık yabancılara davalarının tercüman ve konsolos memuru olmadan muhtelit mahkemelerinde görüleceğini kararlaştırılmıştı.

⁹² Bu konuda bkz.: Belkıs Konan, “Osmanlı Devletinde Protégé (Koruma) Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2009, Cilt 58, Sayı 1, s. 189-229.

⁹³ *Düstur*, Tertib-i sani, 6. Cilt, No. 554.

⁹⁴ Her şeyden önce Osmanlı hukuk sistemine göre hangi hukuk branşıyla ilgili olursa olsun kapitülasyonlar kaldırılmadan önce eğer davanın taraflarından biri Müslümanca karşı taraf Müstemen olsa bile dava Şer’iye mahkemesinde görülürdü. Dolayısı ile 1914’ten önce Müstemenler, Şer’iye mahkemelerinde yargılanabilmiştir. Ayrıca ticaret hukuku ile ilgili davalara nizamiye değil Tanzimat sonrası kurulan Ticaret (1840) ve Karma Ticaret (1848) Mahkemelerinde bakılmıştır. Ceza davaları açısından ise şahsa karşı işlenen cürümler (kısas ve diyet davaları) ile ilgili davalar Şer’iye mahkemelerinde görülmeye devam edilirken, had ve tazir suçları ile ilgili davalara Nizamiye mahkemelerinde bakılmıştır.

⁹⁵ *Düstur*, Tertib-i sani, 6. Cilt, s. 1334.; *Takvim-i Vekayi*, 5 Teşrin-i evvel 1330.; *Ceride-i İlmiye*, 10. Sayı.; Kanun 2 Teşrin-i sani 1331’de Meclisten alkışlarla geçmiştir. *MMZC*. Cilt I, Devre 3, İçtima 1, s. 575. Ayrıca 10 Teşrin-i sani 1331’de ise irade-i seniye olarak yayımlanmıştır. *BOA. DH.SYS*. 52-7, *Düstur*, Tertib-i sani, 8. Cilt, No. 82.

Bu gelişmeler dönemin hantal yapısında tam istenileni sağlayamamış ve sorunlar ortaya çıkmıştı. Çünkü var olan bir rejim kaldırılmış ama yerine yenisi konulamamıştı. Bu nedenle hükümet kaldırılmış olan kapitülasyonların yerine yeni bir rejim koyma gereğini hissetti. Bu amaçla ülkedeki yabancıların konumunu belirleyecek önemli bir kararname 23 Şubat 1330/8 Mart 1915 tarihinde çıkartılmıştı. “*Memâlik-i Osmaniye’de Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezâifine Dair Kanun-u Muvakkat*”⁹⁶ ile, Osmanlıdaki yabancılar, hukuk ve ticaret işlerinde Osmanlı mahkemelerine başvurabilecek, (3. madde) Osmanlı vatandaşlarını ilgilendirmese de yabancıların davaları da Osmanlı mahkemelerinde görülecek, (4. madde) Osmanlı vatandaşlarından alınan tarh ve resimler aynı şekilde yabancılardan da alınacaktı. (5. madde)

Hukukun laikleştirilmesi anlamında Hükümet bu konuda gelecek muhalefeti yumuşatmak için kamuoyunu hazırlamaya da çalıştı. Özellikle İslâm Mecmuası’nda 16 Kasım 1916-25 Ocak 1917 tarihleri arasında 48., 49. ve 50. sayılardaki imzasız yazılarda mahkemelerin Şeyhülislamlığa bağlı olmasının zararları anlatılarak Adliye Nazırlığına bağlanmasının gereği üzerinde durulmuştu⁹⁷. Osmanlı’da her cemaatin kendi hukukuna göre ayrı ayrı örgütlenmesi ve yargı haklarının cemaat liderlerinin elinde olması, hem çok hukuklu bir sistemi yaratıyor, hem de dış müdahalelerin devamını sağlıyordu.

Savaş sırasında, İttihat ve Terakki’nin bu kararları doğrultusunda önemli bir aşama da Şerî mahkemelerin, Şeyhülislamlık yetkisinin alınmasıydı. Çünkü yabancı devletler sürekli olarak dini kurullarla yönetilen mahkemelerde bir Hristiyan’ın yargılanamayacağı savını öne sürmekteydi.

Sonuçta Mecliste de uzun tartışmalardan sonra, ikinci aşama olan “*Bilumum Mehakim-i Şer ye ile Merbutatının Adliye Nezaretine Tahvilî İrtibatı*” hakkında kanun⁹⁸ 12 Mart 1333 (12 Mart 1917)’de çıkartılmış ve bununla Şerîye Mahkemeleri, Adliye Nezaretine bağlanmıştı.

Üçüncü ve en önemli aşama ise, 8 Muharrem 1336, 25 Teşrin-i evvel 1333 (25 Ekim 1917) tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin yayınlanması oldu⁹⁹. Kararname Müslüman olsun olmasın bütün Osmanlıların aile hukukunu düzenleyen bir sistem getiriyordu.¹⁰⁰ Artık Papaz ve Hahamlar nikâh kıyıp, bozamayacak, nafaka drahoma gibi işlerde hüküm verme hakları bulunmayacaktı¹⁰¹. Özellikle 156.Madde ile ruhani liderlerin yargı yetkileri ellerinden alınmış oluyordu.

⁹⁶ BOA.DH.HMŞ., 9-76, *Takvim-i Vekayi*, 27 Rebi’ü’l-ahir 1333.; *Sicill-i Kavanin*, 11. Cilt, s. 658.; *Ceride-yi İlmiye*, 11. Sayı, 1333.

⁹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt III, Kısım 4, TTK Yay., Ankara 1983., s. 462-471.

⁹⁸ *Düstur*, Tertib-i sani, Cilt 9.

⁹⁹ *Düstur*, Tertib-i sani, Cilt 9.

¹⁰⁰ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Yay, Ankara 1998, s. 432.

¹⁰¹ Bayur, *a.g.e.*, C. III, K. 4, s. 375.

Kapitülasyonların kaldırılmış olmasının son halkalarından olan Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile gayrimüslimlerle ilgili davaların tümünün Şerî mahkemelere götürülmesi sağlanarak mahkemelerinin yetkileri genişletilmiş daha önce Şerî mahkemelerin Adliye Nazırlığına bağlanmasıyla da, Avrupa Hukukuna ilişkin davalarda kaza birliği sağlanmak istenmiştir¹⁰². Hükümetin bu düşüncesi, Hukuk-ı Aile Kararnamesinin esbab-ı mucibe layihasında da açıklanmıştır.¹⁰³ Aynı yerde, devlete ait olması gereken yargı hakkının Osmanlı'daki cemaat liderlerine verilmiş olmasının devletin egemenlik haklarına büyük zarar verdiği de eklenmişti. Burada asıl amaç, kapitülasyonlarla cemaat liderlerinin kazanmış olduğu imtiyazların ortadan kaldırılmasıydı. Basın da olayla ilgilenmiş ve Adliye Nazırı Halil Bey ve Komisyon üyeleri bu adli ıslahattan dolayı tebrik edilmiş ve kanunda gayrimüslim ahkâmlarına da yer verilmiş olmasının devletin mezhep özgürlüğüne riayetkâr davrandığına kanıt olarak gösterilmiştir¹⁰⁴.

Halil Bey (Menteşe)de 1918'deki yargılanması sırasında da bu yargı birliğinin sağlandığı kanunu savunmuş ve “bundan dolayı divanı harbe gidip mahkum olacak isem bunu tarib-i icraatımın en parlak bir incisi olmak üzere muhafaza ederim”¹⁰⁵ derken, anılarında da bu kanunla “hukukumuzu laicisier”¹⁰⁶ hale getirdiklerini belirtmiştir.

Bu konudaki, 7 Kasım 1917'deki son aşama ise, Usul-i Muhakeme-i Şerîye Kararnamesiydi. Bununla, Şeyhülislamlık yargı alanından çekilmiş patrikhanenin yargı yetkisi kaldırılmış, Şerîye mahkemeleri ile Nizamiye mahkemeleri aynı teşkilata, yani Adliye Nazırlığına bağlanarak yapıda birlik sağlanmıştır¹⁰⁷. Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile devlet artık ülkedeki çok hukuklu sistemi ortadan kaldırmış oluyordu.

Sonuç

I.Dünya Savaşı yılları olduğu için iki oğlu ile birlikte Türkiye'den ayrılan¹⁰⁸ Kont Ostrorog, İngiltere'ye giderek geçici olarak Oxford'da İslam Kamu

¹⁰² Bozkurt, *a.g.e.*, s. 173. Kararnamenin tümü için, bkz.: Orhan Çeker, *Aile Hukuk Kararnamesi*, Ebru Yayınları, İstanbul 1985.

¹⁰³ Gülnihal Bozkurt, *Azınlık İmtiyazları, Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s. 43.

¹⁰⁴ *İkdam*, 30 Teşrin-i evvel 1917; Hukuk-u Aile Kararnamesi, İtimat Kitaphanesi tarafından tam olarak basılıp kitap şeklinde 2 kuruşa satışa da sunulmuştur.

¹⁰⁵ Osman Selim Kocahanoğlu, *İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması, 1918-1919*, Temel Yayınları, İstanbul 1998, s. 276.

¹⁰⁶ *Halil Mentşe'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 227.

¹⁰⁷ Taha Akyol, *Medine'den Lozan'a*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996, s. 88.

¹⁰⁸ Ostrorog, *a.g.e.*, s. 11. Kont'un eşi, O Londra'da iken İstanbul'da 1914 sonrası yaşlı annesi ile yalnız yaşamıştır. Atasoy, *a.g.e.*, s. 219. Atasoy bu bilgiyi verirken bunun nedeni olarak iki oğlunun da Osmanlı ordusunda asker olduğunu belirtmiştir.

Hukuku ve Türk Toprak Hukuku derslerini verdi.¹⁰⁹ Bu görevdeyken 1932 yılında ölmüştür. The New York Times gazetesi Kont'un ölümünü şu şekilde vermişti.

*“Ünlü hukukçu Count Ostorog öldü. Avrupa ülkelerinin uluslararası hukuku bilgisine sahip tam yetkili konumuyla Babilî'nin danışmanı olan seçkin İslam hukukçusu Count Ostorog öldü.”*¹¹⁰

Naaşı iki oğlu tarafından İstanbul'a getirilip Feriköy Katolik mezarlığına gömülmüştür.¹¹¹ Sakin ve sessiz Hıristiyan bir müdekkik olarak tanınan Ostorog'un 200 adet kitabı ve bir portresi oğlu tarafından Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Enstitüsü'ne bağışlanmış ve halen burada bulunmaktadır.¹¹²

Ostorog Türk Hukuk Devrimini “*Tamamen yeni olan kanunların bir memlekete ithali olayı o memleket tarihi için her zaman önemli olduğu kadar nadir görülen bir vakadır*”¹¹³ diye tanımlar ve “*Yeni Türk reformunun 14 asırdır doğu tarihinde vuku bulan hadiselerin en mühimlerinden biri*”¹¹⁴ olarak da göstermiştir.

Kont Atatürk'ün nasıl yalnız kaldığını da çok iyi tanımlamıştı.

*“Destani bir gayretle Türkiye'nin istikbalini kurmak için her şeye göğüs geren bir adam, yalnız çarpıştığı Yunanlılar tarafından değil, İstanbul'daki Türk hükümeti tarafından da bir düşman kabul ediliyordu.”*¹¹⁵

Ostorog, 1925 yaz mevsiminde İstanbul'dadır ve birkaç günlüğüne de olsa Ankara'ya gitmiştir.¹¹⁶ Kont 1927 yılında Londra Üniversitesi'nin yüzüncü yılı nedeniyle yapmış olduğu konferanslarda Türkiye'deki adli reformları anlatmıştır. Bu konferansları 1927 yılında The Angora Reform adıyla basılmıştır. 1972'de ise Ankara Reformu olarak Türkçe'ye de çevrilmiştir. Kont Türkiye'ye daha sonra 1928 yılında gelmiş ve yine Ankara'ya giderek özellikle adli inkılap hakkında araştırma yapmıştır.¹¹⁷ Bu son gelişinde Türkiye'yi büsbütün değişmiş bulduğunu da belirtmiştir.

¹⁰⁹ Atasoy, *a.g.e.*, s. 210.

¹¹⁰ *The New York Times*, 1 August 1932 Monday, **EK. 6.**

¹¹¹ Ostorog, *a.g.e.*, s. 12. Kontes Ostorog da bir yıl önce 1931'de ölmüştür bu nedenle ikisinin naaşı da çocukları tarafından İstanbul'da Lorando'ların Feriköy'deki Katolik Mezarlığındaki aile yerine gömülürler.

¹¹² Atasoy, *a.g.e.*, s. 208.

¹¹³ Ostorog, *a.g.e.*, s. 19.

¹¹⁴ Ostorog, *a.g.e.*, s. 20.

¹¹⁵ Ostorog, *a.g.e.*, s. 59-60.

¹¹⁶ Ostorog, *a.g.e.*, s. 90. Londra Üniversitesi'nde verdiği konferansta kendisi bu bilgiyi vermiştir.

¹¹⁷ *İkdam*, 28 Birinci kanun 1928. Kont bu tarihte Ankara'dan İstanbul'a dönmüş ve bir gün sonra da Paris'e geçmiştir. *İkdam*, 29 Birinci kanun 1928. Ankara'ya neden geldiği bilinmemektedir ama tahmin edilmesi gerekirse ya kendisinin deneyimlerinden

Kont Ostororg, Osmanlı Hukuk Tarihinde yaptıklarıyla önemli bir kişilik olmuş ve Osmanlı hukukunun batı hukuku ile daha çağdaş hale gelmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Osmanlı'nın belirli dönemlerinde insanların hakları inançlarına göre şekillenirken, bir süre sonra kanunların şahsiliği ilkesi yerine kanunların mülkiliği gereği hukukun inanca göre belirlenmesi imkansızlaşmaya başladı. Evrensel bir tarih süreci de olan bu süreç Avrupa'da hukuki boyutlarını oluştururken, Osmanlı kapitülasyonların da etkisiyle bu sürece uzak kalmıştır.

Özellikle Batı hukukuna geçiş çabalarının arttığı II. Meşrutiyet döneminde batının önemli bir çelişkisi de Türkiye'nin hukukunu Batılılaştırması sürecinde buna karşı çıkması olacaktır. Batının buna karşı çıkışındaki en önemli neden ise Osmanlı'nın hukukunu hala İslam kaynaklarına dayandırması ve bunun batılılarca yetersiz görülüp bu bahaneyle de kapitülasyonların devamını istemeleridir. İslam hukukunun sadece azınlıklara verdiği hakları mükemmel görerek bunun devamını isteyen o dönemki emperyalist batının anlayışının 1990'lar sonrası Türkiye'sinde farklı amaçlarla da olsa çok hukukluluğu savunan bazı İslamcı çevrelerde de görülmüş olması oldukça ilginç bir durum oluşturmuştur.

Burada Osmanlı'nın çelişkisi de Tanzimat ile birlikte din ve mezhep ayrımı olmaksızın herkesi yasa önünde eşit sayan bir toplum anlayışı getirmeye çalışırken, ülke içindeki yabancılara ise kendi konumlarını güçlendirecek yeni ayrıcalıklar vermesi olacak ve bu da durumu içinden çıkılmaz bir hale getirecektir.

Kanunların şahsiliğinden daha batılı bir kavram olan kanunların mülkiliğine geçiş devletin tam egemen olması demektir. II. Meşrutiyet devlet adamları bunun çok iyi farkındaydı ve tek taraflı da olsa çıkartılan kanun, genelge ve nizamnamelerle bu süreç tamamlanmaya çalışılmış ancak I. Dünya Savaşında başarısız olunması üzerine Damat Ferit hükümeti tarafından geçersiz sayılması ile işe yaramamıştır.

Bu anlamdaki en önemli başarı ise II. Meşrutiyet döneminde bu süreci çok iyi görmüş olan o dönemin bürokrasisinin Cumhuriyet'in ilanı sonrasında yaptıkları olacaktır. Kapitülasyonların 1914 yılında kaldırılışında bürokraside yer alan Tahir Taner Bey'in Lozan'a giden heyet içinde olması ve savaş yıllarında İsviçre'de kapitülasyonlar konusunda doktora tezi yapan Mahmut Esat (Bozkurt)'in Cumhuriyet hukukunda etkili olması bu süreç açısından anlamlıdır. Özellikle 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile kanunların mülkiliği kabul edilerek devlet egemenliği sağlanmış ve hukuk laikleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak da ülkedeki tüm azınlıklar azınlık haklarından feragat ederek Medeni Kanunu kabul etmeleri bu sürecin ne kadar doğru götürüldüğünü de kanıtlamıştır.

yararlanılmış ya da kendisi bir şeyler yapar mıyım diye nabız yoklamıştır ama bu doğru kabul edilecek olursa kabul görmemiş olduğunu düşünmemiz mantıklı olacaktır.

Kaynakça***Arşiv Belgeleri***

BOA. İ.TAL. 192/1317/C-160. Hicri 1317.

BOA. HR.TO. 541/65.

BOA. HR. SYS. 112/10.

BOA. DH.MKT. 389/32.

BOA. DH.SYS. 52-7.

BOA. DH.HMŞ., 9-76.

BOA. MV. 193/24.

BOA. MV.232/117.

BOA. İ.TAL.491/1332/R- 13.

BOA. İ..MBH. 14/1332/R-011.

BOA. İ.TAL. 493/1332/C- 29.

Dergi, Gazete, Resmi Yayınlar

Ceride-i İlmiye

Düstur

İkdam

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

Sicill-i Kavanin

Takvim-i Vekayi

Tanin

The New York Times

Kitap ve Makaleler

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Yay, Ankara 1998.

AKYOL, Taha, *Medine'den Lozan'a*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

ATASOY, Nurhan, *Kont Ostrorog'dan Rahmi Koç'a Boğaziçi'nde Bir Yalının Hikayesi*, Rahmi Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul 2004.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım 4, TTK Yay., Ankara 1983.

BERKİ, Ali Himmet, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmet Han ve Adalet Hayatı*, İstanbul 1953.

BOZKURT, Gülnihal, *Azınlık İmtiyazları, Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

- BOZKURT, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, TTK, Ankara 1996.
- British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Prints*, Part I, Series B, Volume 20, The Ottoman Empire under the Young Turks, 1908-1914., Editor: David Gillard, University Publication of America,
- “Cavit Bey’in Anıları”, *Tanin*, 1 İkinci teşrin 1944.
- ÇEKER, Orhan, *Aile Hukuk Kararnamesi*, Ebru Yayınları, İstanbul 1985.
- ÇELİK, Behçet-Arslantunalı Mustafa, “Işık Öğütçü Röportajı”, *Virgöl*, sayı 97-98/Temmuz-Ağustos 2006.
- ÇİZMECİ, Şule, “Boğazın En Renkli Ailesi”, *Radikal* 1 Mart 2005.
- ELMACI, Mehmet Emin, *İttihat-Terakki ve Kapituilasyonlar*, Homer Yayınevi, İstanbul 2005.
- GÜZEL, Şeyhmus, “Abidin Dino ile Kont Leon Ostrorog’dan Şeng Çeng’e Tarih” *Tarih ve Toplum*, Sayı 91, Temmuz 1991.
- GÜZEL, Şeyhmus, “Babadan Oğullara Ostroroglar”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 92, Ağustos 1991.
- Halil Menteşe’nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- CAHİT, Hüseyin, “Meşrutiyet Hatıraları”, *Fikir Hareketleri*, 13 Temmuz 1935.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim, *İttihat Terakki’nin Sorgulanması ve Yargulanması, 1918-1919*, Temel Yayınları, İstanbul 1998.
- KONAN, Belkis “Osmanlı Devletinde Protégé (Koruma) Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2009, Cilt 58, Sayı 1.
- LEWIS, Reina, *Rethinking Orientalism: Women, Travel and the Ottoman Harem*, London, GBR: I. B. Tauris & Company Limited, 2004.
- MANDELSTAM, Andre, *Le Sort De L’ Empire Ottoman*, Paris 1917.
- MİLLER, Geoffrey, *Superior Force The Conspiracy Behind the Escape of Goeben and Breslau*, University of Hull Pres, London 1996.
- MİLLER, Geoffrey, *Straits: British policy towards the Ottoman Empire and the Origins of the Dardanelles Campaign*, University of Hull Pres, London 1997.
- OSTROROG, Count Leon, *Ankara Reformu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.
- SÜSOY, Yener, “Ostrorog Yalısını Nasıl Satın Aldım”, *Hürriyet* 21 Aralık 2004.
- ŞAFAK, Erdal, “Kaptanın Seyir Dışı Defteri”, *Sabah* 9 Mayıs 2005.
- TANER, Tahir, *Kapituilasyonlar Nasıl İlga Edildi?*, Muammer Reşit Seviğ’e Armağandan Ayrı Basım, İÜHF Yayınları, İstanbul 1956.
- TUNAYA, Tarık Z., *Türkiye’de Siyasi Partiler*, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

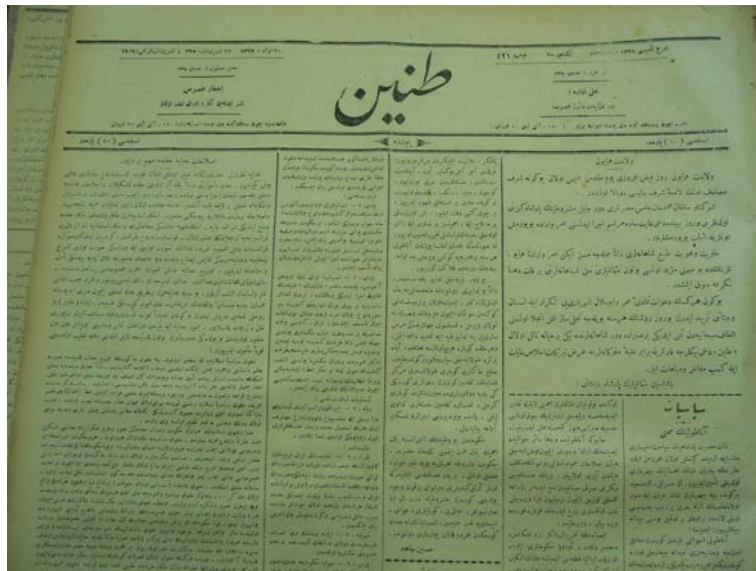
TURAL, Erkan, "II. Meşrutiyet Döneminde Adliye ve Mezahip Yönetiminde Bürokratik Reform" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2008, Cilt 57, Sayı 2.

İnternet

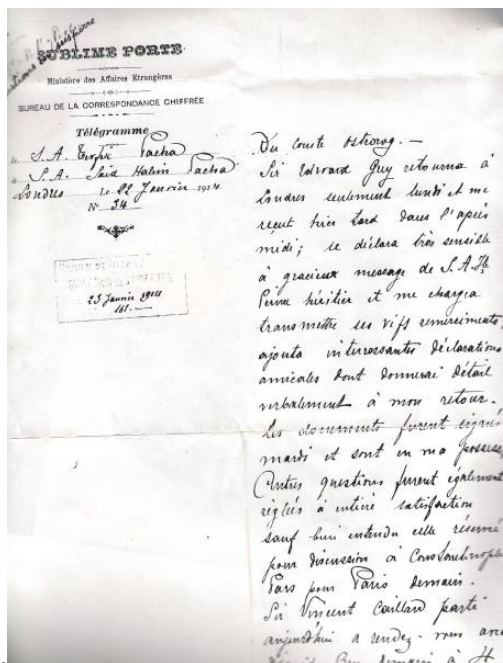
<http://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD%2FGBR%2F0014%2FAMEL%206%2F1%2F75>.

<http://www.denizce.com/kontostrorog.asp>.01.03.2011.

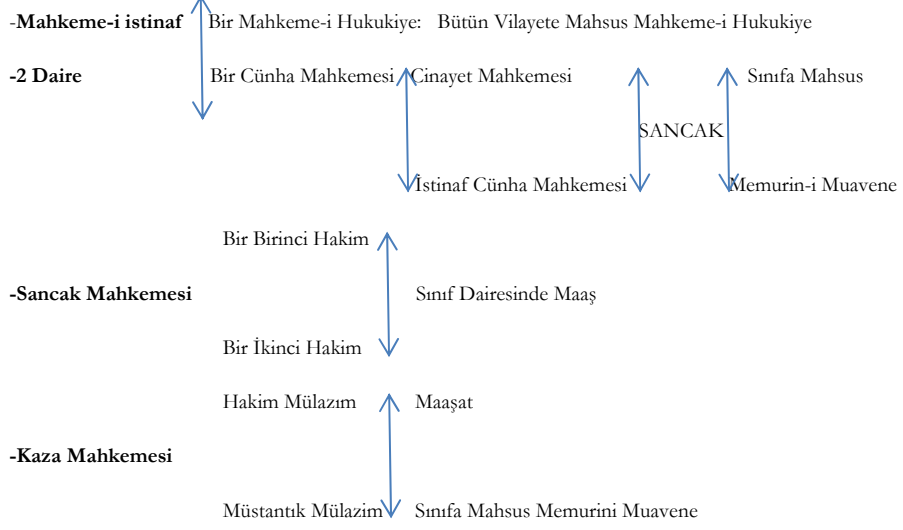
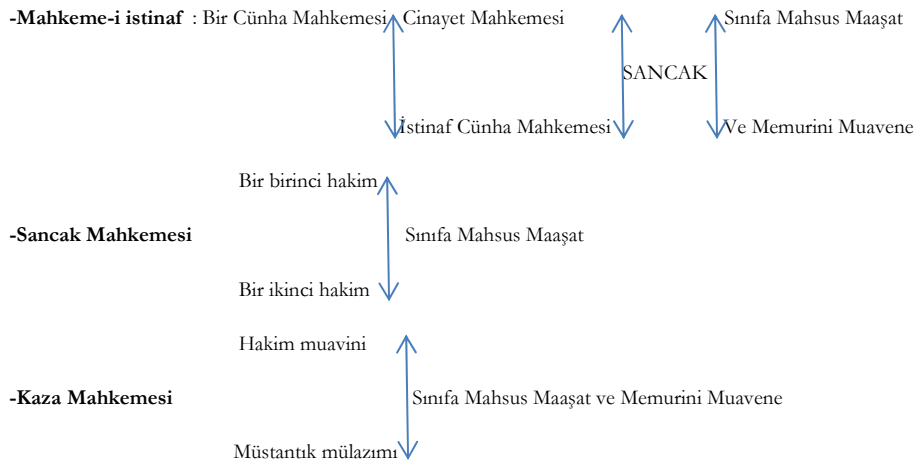
<http://www.obarsiv.com/dokumantasyon/numismatik/600/ANUDIV0057.html>.

EK.1- Islahat-ı adliye hakkında mühim bir rapor. OstrorogTanin 4 Teşrin-i sani 1909

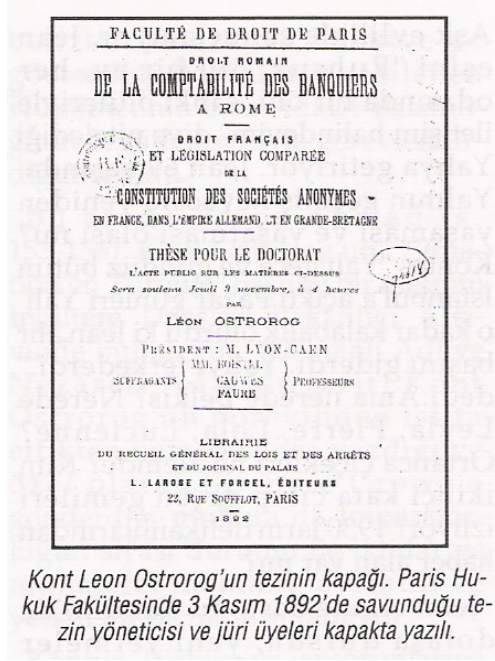

EK.2- BOA. HR. SYS. 112/10

MERKEZ-İ VİLAYET**SANCAK MERKEZİ****KAZA MERKEZİ**

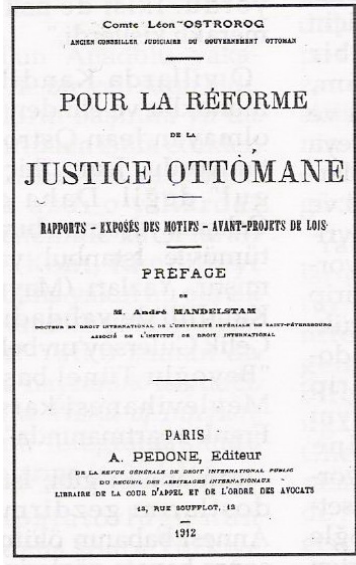
- Hakim mülazımı ----- sınıfı mahsus maaşlar ile
- Müstantık mülazımı ----- memurin-i muavene

EK.3-Ostrorog'un Adli Raporunda Mahkemeler. Tanin 10 Teşrin-i sani 1909

Kont Leon Ostrorog'un tezinin kapağı. Paris Hukuk Fakültesinde 3 Kasım 1892'de savunduğu tezin yöneticisi ve jüri üyeleri kapakta yazılı.

EK.4

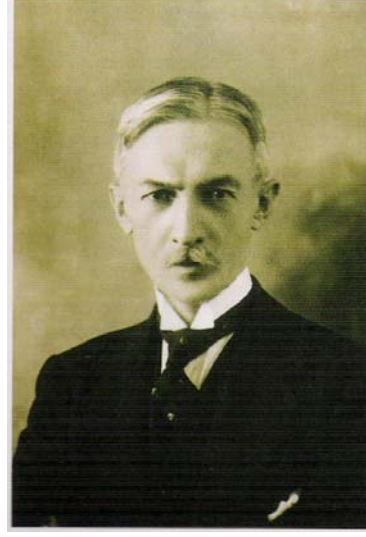
EK. 5

Kont Ostrorog (Şehmus Güzel)

Kont ve eşi (Nurhan Atasoy)

Kont Ostrorog

Ostrorog Yalısı

COUNT OSTROG, NOTED JURIST, DEAD
 Written to THE NEW YORK TIMES
 New York Times (1932-Cover,52) Aug. 1, 1932, ProQuest Historical Newspapers The New York Times (1851 - 2003)
 p. 13

COUNT OSTROG, NOTED JURIST, DEAD

Distinguished for Knowledge of
 the International Law of
 European Countries.

A MOSLEM LAW AUTHORITY

Has Been Adviser to Sublime Porte
 of Turkey with the Rank of
 Minister Plenipotentiary.

Written to The New York Times.
 LONDON, July 31.—Count Leon Ostrog, international jurist, is dead here at the age of 67. A lawyer of distinction, he was versed in international law of European jurisdiction and in the public and religious laws of Moslem countries.

The authority that Count Ostrog possessed in the field of Turkish history and law came to him as the result of many years of study of Turkey, and residence there in various advisory capacities. He came of a Polish family, his father, Count Stanislaus Ostrog, having been a Captain of the Polish Lancers in the Crimean War.

At the University of Paris he received the degrees of Bachelor of Arts, Bachelor of Science and Doctor of Laws. In 1897 he completed the course in Mohammedan Law at the Turkish University of Stamboul. Four years previously he had begun his first official connection with the Turkish Government, when, on the presentation of the French Government, he was appointed head of the legal department of the Ottoman Public Debt in Constantinople.

In 1898 Count Ostrog was made legal adviser to the Ottoman Ministry of Mines and Forests, and in 1902 judicial adviser to the Ottoman Government. Four years later came his appointment as adviser to the Sublime Porte, with the rank of Minister Plenipotentiary. In 1913 he was the arbitrator between Greece and Holland on a question of international law.

Count Ostrog was a member of the Polish delegation to the Peace Conference in Paris in 1919. He lectured on Mohammedan public law and Turkish legal law at the University of London in 1926. Among his books were translations from the Arabic and Spanish and legal works. He also prepared articles for the Encyclopaedia Britannica.

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.

The New York Times 1 August 1932